

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تفسیر موضوعی قرآن کریم

جلسه یازدهم: درجات معرفت

سید حمید حسینی

taalim.ir

- با توجه به نکات قبل مشخص شد از نگاه قرآن کریم، معرفت حقیقی معرفت قلبی است. لذا تمرکز و تأکید قرآن بر این نوع شناخت است و هر جا از هدایت، رشد و ارتقای آگاهی سخن می‌گوید این نوع شناخت را مد نظر دارد.
- بالاترین درجه این شناخت در قرآن با عنوان «یقین» مطرح شده و مورد تأکید و تشویق قرار گرفته است.
- **كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ * لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ * ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ (التكاثر: ۵ تا ۷)**

• وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ
يُوقِنُونَ (البقرة: ٤)

• وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ (الحجر: ٩٩)

• وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَيَكُونُ مِنْ
الْمُوقِنِينَ (الأنعام: ٧٥)

• وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُو رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا
وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ (السجدة: ١٢)

- دانستیم شناخت قلبی با تعلم و تفکر حاصل نمی‌شود، بلکه نوری است که خداوند متعال از ماوراء طبیعت در قلب انسان ایجاد می‌کند. اکنون این پرسش مطرح می‌شود که پس نقش انسان در این زمینه چیست و معرفت قلبی با چه فرایندی ایجاد می‌شود و چگونه افزایش می‌یابد؟
- کلید شناسایی این فرایند و مراحل آن را می‌توان در باب ۲۶ کتاب ایمان و کفر اصول کافی به‌دست آورد. در این باب که عنوانش «**بَابُ فَضْلِ الْإِيمَانِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْيَقِينِ عَلَى الْإِيمَانِ**» است شش حدیث نقل شده که در آنها درجات فضائل انسانی مطرح شده است. در حدیث دوم این باب از امام کاظم (علیه‌السلام) چنین نقل شده است:
• **الْإِيمَانُ فَوْقَ الْإِسْلَامِ بِدَرَجَةٍ، وَالتَّقْوَىٰ فَوْقَ الْإِيمَانِ بِدَرَجَةٍ، وَالْيَقِينُ فَوْقَ التَّقْوَىٰ بِدَرَجَةٍ، وَمَا قَسِمَ فِي النَّاسِ شَيْءٌ أَقْلُ مِنَ الْيَقِينِ.**
- وقتی با این نگاه به بررسی آیات قرآن می‌پردازیم می‌بینیم که همین درجات در قرآن نیز مطرح شده است:
• اسلام

• به‌معنی تسلیم بودن است و معنایی فراتر از نام دینی خاص دارد.

- کمترین درجه آن، مقابله نکردن و نداشتن مخالفت ظاهری است:
- قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا **أَسْلَمْنَا** وَلَمَّا يَدْخُلِ
الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ ... (الحجرات: ۱۴)

◦ ایمان

- به معنی ایمنی بخشیدن از هر گونه شک و تردید و پیوند خوردن با قلب است.
- از آنجا که همه اعضا و جوارح و تمامی رفتارهای انسان تابع قلب اوست، وقتی دل در برابر حقیقتی تسلیم شود و آرام گیرد، مانعی در برابر التزام عملی نسبت به آن حقیقت وجود نخواهد داشت. لذا همواره ایمان واقعی با عمل همراه است.

- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا **آمِنُوا** بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَيَّ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ... (النساء: ۱۳۶)
- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي **السَّلَامِ** كَافَّةً ... (البقرة: ۲۰۸)
- يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ * **تُؤْمِنُونَ** بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (الصف: ۱۰ و ۱۱)

◦ تقوا

- در قرآن علاوه بر کاربرد این ماده در معنای لغوی که به معنی حفظ کردن و نگه داشتن از بدی و گزند است، در مواردی این ریشه به معنی حالت و رتبه‌ای خاص به کار رفته است.
- يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ **تَتَّقُونَ** (البقرة: ۲۱)

• يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة: ۱۸۳)

• برای رسیدن به این مرحله لازم است آن تسلیم ادامه و شدت پیدا کند:

• يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ (آل عمران: ۱۰۲)

• این مرحله درجه‌ای است که اگر کسی به آن وارد شود از عصمت برخوردار می‌شود و دیگر تزلزل و آسیبی نخواهد داشت:

• وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (لقمان: ۲۲)

• إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ (الدخان: ۵۱)

• امام صادق (علیه السلام): أَيُّمَا عَبْدٍ أُقْبِلَ قَبْلَ مَا يُحِبُّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أُقْبِلَ اللَّهُ قَبْلَ مَا يُحِبُّ؛ وَمَنْ اعْتَصَمَ بِاللَّهِ عَصَمَهُ اللَّهُ؛ وَمَنْ أُقْبِلَ اللَّهُ قَبْلَهُ وَ عَصَمَهُ لَمْ يُبَالِ لَوْ سَقَطَتِ السَّمَاءُ عَلَى الْأَرْضِ أَوْ كَانَتْ نَازِلَةً نَزَلَتْ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَشَمِلَتْهُمْ بَلِيَّةٌ كَانَتْ فِي حِزْبِ اللَّهِ بِالتَّقْوَىٰ مِنْ كُلِّ بَلِيَّةٍ؛ أَلَيْسَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ».

○ یقین